

М

МИСТЕЦТВОЗНАВЧИ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИЗАЙНУ

УДК 769.9

Андрейканіч А.І.

*Косівський інститут прикладного
та декоративного мистецтва, ЛНАМ*

МАЙСТЕР УКРАЇНСЬКОГО КІНОПЛАКАТА – ІБРАГІМ ЛІТИНСЬКИЙ

Андрейканіч А.І. Майстер українського кіноплаката – Ібрагім Літинський. Стаття присвячена дослідженню творчості українського художника першої половини ХХ ст. Ібрагіма Літинського, який плідно працював в галузі кіноплаката. Розглядаються плакати художника, які були створені в 20-30-х роках ХХ сторіччя. Подається мистецтвознавчий аналіз кіноплакатів майстра. Основна увага зосереджена на методах та прийомах композиційного вирішення зображення та шрифтового напису в плакаті, що стали орієнтиром для багатьох поколінь українських графіків-плакатистів.

Ключові слова: Ібрагім Літинський, кіноплакат, авангард, всеукраїнське кіноуправління, кінострічка.

Андрейканича А.И. Мастер украинского киноплаката – Ибрагим Литинский. Статья посвящена исследованию творчества украинского художника первой половины ХХ ст. Ибрагима Литинского, который плодотворно работал в отрасли киноплаката. Рассматриваются плакаты художника, которые были созданы в 20-30-х годах ХХ столетия. Подается искусствоведческий анализ киноплакатов мастера. Основное внимание сосредоточено на методах и приемах композиционного решения изображения и шрифтовой надписи в плакате, которые стали ориентиром для многих поколений украинских графиков-плакатистов.

Ключевые слова: Ибрагим Литинский, киноплакат, авангард, всеукраинское киноуправление, кинолента.

Andreykanich A. Ibrahim Litynsky, a Master of Ukrainian Cinema Poster. The article is devoted to the work of Ukrainian artist of the first half of the 20th century,

which successfully worked in the field of the cinema posters. It is considered the artist's posters that were created in the 20's and 30's of the XX century. It submits the art analysis of the artist's cinema posters. The focus is concentrated on the methods and techniques of the compositional solution of the image and inscription in the poster, which became the benchmark for generations of Ukrainian graph-poster artists.

Key words: Ibrahim Litynsky, cinema poster, avant-garde, All-Ukrainian Cinema Management, filmstrip.

Постановка проблеми. Мистецтво кіноплаката, як різновид плакатної графіки першої третини ХХ сторіччя, хоча й привертало увагу чимало українських дослідників та все ж таки на сьогоднішній день залишається недостатньо вивченим. У дослідженні творчості Ібрагіма Літинського розглядаються роботи, велика кількість яких довоєнного періоду була втрачена, а вцілілі твори, що зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, музейних збірках та приватних колекціях пройшли повз увагу дослідників.

Метою статті є дослідження творчого доробку Ібрагіма Літинського в мистецтві кіноплаката.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Стаття написана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри «Дизайн» Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв.

Виклад основного матеріалу. Початок ХХ століття становить цілу епоху в мистецько-культурному житті України. В цей період істинно ренесансного злету Україна показала, яке багатство талантів і обдарувань має наш народ. Митці й науковці натхненно, наполегливо працювали у різних умовах – і колоніального існування в останні імперські роки, і в суворі, жорстокі часи війни й революції, і в перші – ще сприятливі для розбудови національної культури – пореволюційні роки; творили надзвичайно інтенсивно і плідно науку і мистецтво найвищого рівня. Тому таким вагомим став тогочасний вітчизняний доробок і такий значний його внесок у світову культуру [2].

Плакат завжди віддзеркалює час і створюється ним. Відмінною його рисою є його тісний зв'язок з ідеологією та історією, він є своєрідним документом суспільного, політичного і культурного життя. Авторами плакатів часто були визначні митці, тому і не дивно, що їх участь у створенні плакатів вивела цей вид графічного мистецтва на високий мистецький рівень. На сьогоднішній день колекції плакатів є гордістю музейних збірок та приватних колекцій.

Як ефективний засіб візуальної комунікації, він постійно привертає увагу дослідників, мистецтвознавців, графіків, дизайнерів, рекламистів.

Одна з найбільших колекцій українського кіноплакату 20-30-х років знаходиться у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, в якій зустрічаємо роботи таких відомих художників: К. Болотова, А. Бондаровича, М. Длугача, М. Івасюка, Ю. Кордиша, І. Літинського, С. Менделя, А. Фіногенова, О. Довженка, В. Кричевського та інших невідомих

Надійшла до редакції 03.10.2013

митців, які залишили нам у спадок зразки плакатного мистецтва високого художнього рівня.

Українське мистецтво першої третини ХХ століття є надзвичайно багатогранне, незважаючи на складний період в історії України. Саме в цей, доволі складний для розвитку мистецтва, період активно розвивається та формується українське кіно. Воно охоплює широкі кола глядачів, приваблює більше, ніж театральні потановки. Кіно впливало на виховання смаку, стиль життя, поведінки. Всі ці чинники дали поштовх для стрімкого розвитку кіноплаката, що був тісно пов'язаний із національним кіновиробництвом та кінопрокатом. Він не лише розкривав зміст фільму, найважливіші риси мистецької індивідуальності його творця, але й демонстрував особливості реклами фірми-виробника кінострічки, кінопрокатного об'єднання або художньої школи.

Як галузь друкованої графіки, кіноплакат ґрунтується на досягненнях поліграфії та стилістично об'єднаний з іншими видами образотворчого мистецтва. Кінематограф народився на рубежі двох сторіч, увійшов у наше життя в той час, коли реклама масових видовищ набула усталених форм, а кольорова поліграфія досягла надзвичайних успіхів. Кожний плакат обов'язково орієнтований на передбачуваний успіх фільму у глядачів. Хоча кіноплакат виконує, в першу чергу, інформаційне завдання: заявити тему, повідомити назву фільму, імена його творців і виконавців головних ролей, разом з тим, він має також сильний емоційний вплив [1].

Саме розвиток кіноплаката в 1920-1930-і роки став важливою ділянкою агітаційного мистецтва. Кіноплакати тих часів створювались на основі перемальовування окремих кадрів, а згодом – набули образного характеру, намагаючись показати головних героїв, щоб дати уявлення про жанр фільму та зміст сюжету. Власне, саме такий спосіб їх оформлення був основним у всі наступні роки.

Кіноплакат 20-30-х років – окремих жанр українського авангарду, один із перших досвідів у дизайні та рекламі в сучасному розумінні. Техніка монтажу, як важливий художній прийом конструктивізму, визначила один із принципів авангардистського плакату – колажність. Тодішній кіноплакат – це своєрідне дзеркало суспільних думок, сподівань та ідей. Особливу увагу до цього жанру графічного мистецтва засвідчує Перша виставка кіноплаката, що відбулась в Москві у квітні 1925 року, на якій експонувалися вітчизняні твори та роботи з Німеччини, Франції, Англії, Швеції, Італії, Америки. Невдовзі, в лютому 1926 року, відкрилась й Друга виставка кіноплаката, на якій була представлена кінопродукція Радянського Союзу; Україна, зокрема, експонувала роботи ВУФКУ. Виставки кіноплаката відбулися в Харкові: велика експозиція була відкрита наприкінці 1926 року, а в 1927р. на виставці «Художник сьогодні» в розділі кіноплаката демонструвалися друковані твори, оригінали й ескізи. Несумнівний вплив на графічну мову кіноплаката справили ті ідеї, які надихали вітчизняний кінематограф у 1920-ті роки: теорія інтелектуального монтажу С. Ейнзенштейна, теорія динамічного монтажу Л. Куле-

шова, концепція публіцистичного фільму Д. Вертова [3]. Значний внесок у розвиток кіноплаката зробили українські художники, які працювали на замовлення ВУКФУ – А. Бондарович, А. Фіногенов, К. Болотов, І. Літинський, О. Довженко та інші. Кіноплакати українських художників-графіків не раз експонувалися на міжнародних виставках радянського кіно в Німеччині, Франції, Іспанії, Чехії, Голландії, США. У 1927 році на виставці в Лейпцігу був відзначений нагородою плакат «Еспанська танцюристка» К. Болотова [3].

Незважаючи на складні історичні обставини, які склалися на початку ХХ сторіччя, мистецтво не припиняло розвиватись та вдосконалюватись. Серед великої кількості художників, що займалися плакатом, особливу увагу заслуговує творчий доробок у царині кіноплаката Ібрагіма Мойсейовича Літинського.

Народився Ібрагім Мойсейович у 1908 році в Києві. Ще в ранньому дитинстві у хлопця проявилися здібності до малювання. Цей талант приводить його на навчання в Київську художньо-індустріальну школу, яку успішно закінчує в 1926 році та продовжує своє навчання на театральному та кінофакультеті Київського художнього інституту.

Життя Ібрагіма Літинського можна розділити на два періоди – довоєнний та післявоєнний. На жаль, практично весь творчий доробок майстра довоєнного періоду був втрачений з певних причин за виключенням творів, які залишилися у музейних збірках. Серед них уціліли плакати до кінострічок, збереглися, зроблені до війни, малюнки – портрети людей, які загинули у вирі війни. Творча доля І. Літинського як художника склалася трагічно ще й тому, що, написане ним, під час війни було втрачене в поштових пересилках. Після великої виставки, що відбулась у Ташкенті роботи художника відправили поштою до Києва й по дорозі увесь багаж безслідно зник. Декілька років пошуку не дали жодних результатів. Серед втрачених робіт була велика картина «Голова Матері», яку художник вважав головною у своєму житті: вона присвячена пам'яті його матері [4]. Кілька його післявоєнних робіт зберігаються в музеях, зокрема полотно «Шевченко в казармі» – в збірці Українського музею.

Ібрагім Літинський написав ряд портретів корифеїв українського театру – Сакаганського, Ужвій, Паторжинського, Шумського, Бучми та інших. Художник створив чималу кількість плакатів для кінострічок, частина яких збереглася до наших часів: «Земля» (1930), «Прокурор Йордан» (1928), «Джимі Гігінс» (1928), «Транспорт вогню» (1930), «Право батьків» (1928), «Невідома особа» (1930), «Велика неприємність» (1930), «Дві матері» (1931), «Дніпробуд» (1921), «Трансбат» (1930), «Секрет рапиду» (1930), «Солоні хлопці» (1930), «Дві жінки» (1929), «Квартали передмістя» (1929), «Гість з Мекки» (1930), «Розлука» (1930).

Художник залишив помітний слід у галузі політплаката та кіноплаката. Його роботи є чудовим взірцем українського авангардного плаката 20-30-х років ХХ століття. Майстер багато працював саме в жанрі кіноплаката, на замовлення ВУФКУ. Усі шрифтові написи

Рис. 1. Кіноплакат «Прокурор Йордан» 1928 р.

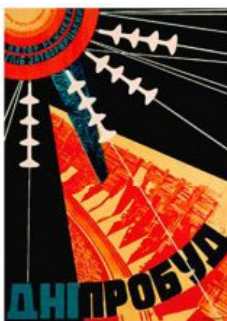

Рис. 2. Кіноплакат «Дніпробуд» 1921 р.

Рис. 3. Кіноплакат «Право батьків» 1928 р.

Рис. 4. Кіноплакат «Дві жінки» 1929 р.

Рис. 5. Кіноплакат «Земля» 1930 р.

Рис. 6. Кіноплакат «Квартира на висоті» 1929 р.

Рис. 7. Кіноплакат «Велика необхідність» 1930 р.

Рис. 8. Кіноплакат «Транспорт воєни» 1930 р.

Рис. 9. Кіноплакат «Дядько Гітис» 1930 р.

Рис. 10. Кіноплакат «Секрет рапід» 1930 р.

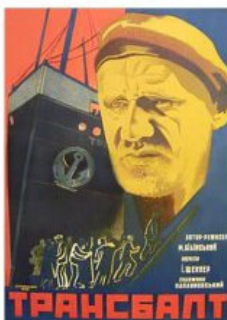

Рис. 11. Кіноплакат «Трансбальт» 1930 р.

Рис. 11. Кіноплакат «Невідома особа» 1930 р.

Рис. 13. Кіноплакат «Дві матері» 1931 р.

Рис. 14. Кіноплакат «Гість з Мекки» 1930 р.

Рис. 15. Кіноплакат «Солоні хлопці» 1930 р.

Рис. 15. Кіноплакат «Розтук» 1930 р.

на них виконані українською мовою, що становлять невід'ємну частину композиції художнього образу.

У свої роботах І. Літинський звертається до різних засобів композиційної побудови твору, використовуючи при цьому елементи тексту та зображення.

У кіноплакаті до кінострічки «Прокурор Йордан» майстер застосовує засіб контрастного зіставлення площини та об'ємного зображення, образні можливості шрифтових написів. Автор зображує двох головних героїв методом контрастного співставлення кольору при цьому, використовуючи основний принцип споглядання художнього твору з верхнього ліво-

го кута в нижній правий. Фон плаката, виконаний у вигляді стрічок, що ритмічно повторюються, посилює увагу глядача на зображенні основних героїв. Асиметрична композиція плаката візуально поділяє його на дві частини – темну та світлу, добро та зло, застосовавши для цього яскраво-червоний та жовтий кольори. Текст плаката, розташований на фоні по діагоналі, є доповнючим елементом композиції.

Для створення плаката до кінострічки «Дніпробуд» Ібрагім Літинський використовує асиметричний принцип побудови композиції, що активно застосовувалась в 20-ті та 30-ті роки у плакатах художників-

конструктивістів [5,70]. Композиція побудована по діагоналі, центр якої знаходиться у верхньому лівому куті плаката, зверху в низ радіально спускаються лінії, які нагадують сонце, яке освітлює та акцентує увагу на основному елементі композиції – спорудження великої дамби. Шрифтовий напис у нижній частині плаката завершує і обмежує рух. Сам текст виконаний досить масивним плакатним шрифтом, завдяки чому напис візуально виходить на передній план. У плакаті використано контрастне співвідношення кольорів, що й акцентує увагу глядача на об'єкті зображення.

У кіноплакаті до кінострічки «Право батьків» плакатист будує композицію на основі асиметрії, використовуючи для цього велике, об'ємне зображення головного героя, що знаходиться у верхньому лівому куті, а також шрифтовий напис «Право батьків», що ніби виходить з уст самого героя. Плакат умовно поділений на декілька частин, але, застосувавши лінію та декілька силуетів, другорядних героїв, майстер все-таки зумів створити цілісну композицію з акцентом на головній центральній частині.

В плакаті до кінострічки «Дві жінки» художник намагається передати глядачеві зміст кінострічки, зображуючи головну героїню одночасно в двох ракурсах. Композиція побудована на контрасті об'ємного зображення та великих геометричних площин. Принцип контрасту присутній у кольоровому вирішенні кіноплаката. Він посилює змістовні акценти, надає емоційності художньому образу. Шрифтовий напис чітко прочитується в композиції і це надає кіноплакату виразності, малюнок та напис доповнюють один одного.

В плакаті до кінострічки «Земля» автор використовує контраст, об'ємне зображення людини з поєднанням площин, як один з досить ефективних художніх засобів для побудови динамічної, ритмічної композиції. Монументального звучання набуває фігура діда – героя довженкового фільму «Земля», зображена на плакаті І. Літинського. Художник, як і режисер, вибирає ракурс знизу, опускає лінію горизонту, викликаючи цим самим відчуття того, що постать росте в небо, перекиваючи хмари [3].

У плакатах до кінострічок «Квартали передмістя», «Велика неприємність» та «Джаммі Хігінс» митець вводить техніку колажу. Плакати поділяються на кілька частин, що складаються з декількох зображень, шрифтових блоків, геометричних елементів. Композиції плаката побудовані з використанням сюжетних сцен із кінострічок та портретів головних діючих осіб. Часово-просторові зсуви, різкі ракурси, зіткнення декоративної площини та об'ємної фотографічності створюють виразні художні образи плакатів до фільмів «Пробудження жінки» та «Джаммі Хігінс» [3, 04].

У плакаті до кінострічки «Трансбалт» художник поєднує об'ємне зображення головного героя та корабля із силуетним зображенням людей, які по сходинах піднімаються на корабель. Перше, на що ми звертаємо увагу – це образ головного героя, виконаний в теплій гамі на холодному фоні, що надає виразності зображенню. Другорядні елементи композиції корабель та люди відходять на задній план завдяки їхньому кольоровому та тоновому вирішенню. Шрифтовий

напис, розташований внизу плаката, гармонійно доповнює композицію плаката.

У плакатах до кінострічок «Невідома особа» та «Дві матері» майстер перетворює зображення головних героїв на силуети. На плакатах ми бачимо яскраво виражений контраст кольору. В цих роботах використана асиметрична схема побудови композиції, з акцентом на шрифтовому написі яскраво-червоного кольору.

Симетрія, найбільш простий і ясний засіб композиційної побудови твору, часто застосовується в композиції плаката [5,70]. Класичним зразком такого кіноплакату є робота І. Літинського до фільму «Гість з Мекки». В ній вісь симетрії проходить горизонтально і поділяє плакат на дві частини – верхню і нижню. По середній лінії аркуша, що проходить вертикально зображено масивні голови головних героїв фільму, на яких акцентується увага глядача. Композиція симетрична, побудована на контрасті геометричних площин та об'ємного зображення. Автор у роботі використовує невелику кількість кольорів. Аналогічний метод вирішення композиції плаката зустрічається в роботі «Секрет». За принципом асиметрії побудовані композиції плакатів до кінострічок «Солоні хлопці» та «Розлука».

Безсумнівно, творчий доробок І. Літинського в мистецтві кіноплаката є найкращим зразком українського авангардного плаката. Його розуміння та методи композиційної побудови є основою сучасного кіноплаката. Помер Ібрагім Мойсейович Літинський у 1958 році в Києві.

Висновки. Аналіз творчого доробку Ібрагіма Літинського в царині кіноплаката дозволяє говорити про те, що він є одним із найкращих авторів, його творчість у цьому жанрі залишила великий слід в історії розвитку авангардного українського мистецтва 20-30-х років. У своїй роботі художник використовував широкий спектр художніх засобів для створення композицій плаката, вперше вводив техніку колажу. Його методи композиційного вирішення зображення та шрифтового напису стали орієнтиром для багатьох поколінь українських графіків-плакатистів.

Подальший напрямок дослідження може бути спрямований на вивчення творчості майстрів українського кіноплаката першої третини ХХ століття та створення цілісної картини розвитку цього виду графічного мистецтва.

Література:

1. Гутник Л. М. Науковий каталог українського кіноплаката 1960–1990-х років: проблеми створення і використання (на матеріалах колекції НБУВ) / Л. М. Гутник // Наук. пр. НБУВ. – Вип. 13. – Київ, 2004. – С. 265–274.
2. Закович М.М. Культурологія: українська та зарубіжна культура. – К.: Знання, 2007. – 567 с.
3. Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ століття / Ольга Лагутенко. – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.
4. Литинская А. Эхо шагов / Алина Литинская. – К.: Издательский Дом Дмирия Бурого, 2005. – 282 с.: ил.
5. Шевченко В. Я. Композиція плаката: навч. посіб. / В. Я. Шевченко // Харківська держ. академія дизайну і мистецтв. – 2-ге вид., доп. – Х.: Колорит, 2007. – 133 с.